

המיפעל ברע מאות מיליונים וכמעט חירחור

בשרות ישראל, וריאציה אחרת של אותה תכנית. תכניתו כללה: העברת חלק גדול של מי הליטאני לירדן.

העברת כמעט כל מי הירדן לנגב. השלמת חוסר המים במי היס-התיכון, אשר יורמו בתעלות לירדן, דרומית ל-כנרת, יורמו משם לים המלח, תוך הפעלת תחנות-כוח להשמל.

לתכנית זו, פרט להקפה העצום, היו עוד שתי נקודות תורפה:

ההשקעה היתה כמעט פי ארבע מ-ההשקעה בתוכנית מ"ן, הסתכמה ב-470 מיליון דולר, לעומת 122 מיליון.

היה ברור מראש שאף מדינה ערבית לא תקבל על עצמה תכנית כזאת.

לכן הוכנה שוב תכנית חדשה, שהותחה מעין תכנית ישראלית מקורית לניצול מי הירדן, ללא התחשבות בתגובת שכנו ה-ערבים. לפי תכנית זו ישאבו מי הירדן ליד גשר בנות-יעקב יורמו משם בכוח הכבידה דרך תעלות למאגר בית-נטופה. חלק ממים אלה יזרמו חזרה לכנרת, ייצור ב-דרכו את הכוח ההידרו-שמלי הדרוש ל-מוביל כולו.

כל המערך הזה, כולל תחנות השאיבה וצינורות הבסון שיערכו בתחאי לארצה של הארץ, זכה לשם "מוביל הירדן", והוא שיהיה את עמוד השרדה של התכנית הכלכלית הבנויה על המוביל הארצי.

★ ★ ★

גורם נוסף בתמונה

עוד כותרים עובדה התכנית במלואה, החלו בכתיבת אפטריות בצורה על-ידי התחלת חסירת תעלה בקטע קטן בן 18 ק"מ. היתה זו תעלה שעמדה להתפר מגשר בנות-יעקב, צפונה לכנרת, לשוב ולשפוך את מימיה אל תוך הכנרת. לפי התכנון היה מים אלה צריכים להפעיל תחנת חשמל, שתפיק כמאה מגווש לשעה.

ברור שתחנת כוח זו היתה רק מטרה צדדית, שהסתירה מאחריה מטרה אחרת, חשובה לעין ערוך: העברת הירדן פנימה לתוך שטח ישראל, ויצירת השלב הראשון של מוביל הירדן כעובדה קיימת. השלב הבא היה צריך להיות חיבור הצינור אל התעלה הפנימית, אקט שיכול להראות כבר כעניין ישראלי פנימי.

אולם הסורים לא היו עד כדי כך תמימים. הסכסוכים בערוץ הירדן הלכו ותכספו, הבי-או את הדברים לדיון באו"ם. לפי כותרות העתונים באותם הימים ניתן לשחזר את השתלשלות המאורעות:

22.9.53 — סוריה הביעה את מחאתה ה-חריפה על ביצוע עבודות ישראליות באזור המפורז והנסיון להטות מי הירדן, וברך ישראל הכריז כי העבודות נוגעות רק ל-בניית תחנת-חשמל וכי הן געשות בהסכמת האו"ם.

קטע מדו"ח תה"ל לשנת 54:53: "בזמן העבודה אפשר היה להבחין בבונקרים של הסורים מולו ולאורך הערוץ, סיירי הסורים עמדו מולו במרחק כ-30 מטר והתבוננו בנעשה".

25.9.53 — גורל בניקה, ראש משקיפי

קסמים יהפוך לנן פורת. וכי מדוע לא ית-רחש בישראל אותו הנס שהתרחש בעמק-טנסי שבארצות-הברית? (אם תרצו — אין זו אנדוזה! אמר בשעתו עורך המדור ה-פיליטוני של הנויא פרטעט הוינאי, תאודור הרצל).

במשך הזמן הפך החלום לאכסיומה של הקיום. הארץ לא יכולה להתקיים ללא נגב מאוכלס. הנגב לא יכול להתקיים ללא מים. את המים אי-אפשר להשיג בשום מקום אחר פרט לירדן. הירדן מוכרח להיות מוד-רם לנגב. ברור כמו פקודה צבאית.

במקום שקיימת הקביעה לעשות, אין כבר מקום לחיכוח האם לעשות. נותר רק מקום לשאול איך לעשות ניתן לבדוק כל מיני תכניות ביצוע, בתנאי שכל אחת מהן תענה על התנאי היסודי: הירדן לנגב. ועוד דבר ברור: במקום שחיי האומה עומדים מנגד, לא יכולות ההוצאות לשחק שום תפקיד מרכזי. 100 מיליון, או חצי מליארד, הם רק פרט טכני קטן בבקיה הגדולה.

זהו, באופן כללי, הבסיס הפסיכולוגי של מפעל הירדן. לאורח הישראלי היה ברור לגמרי: המוביל קום יקום. מפעם לפעם הגיעו לאורח הידיעות המעטות על הנחת הצינורות הענקיים ובניית תחנות השאיבה הגדולות. הידיעות היו דלות, בעיקר משום שתקופה מסוימת היו ענייני המים בכלל, וענייני המוביל בפרט, מכוסים מסך כבד של סודיות בסחונות.

נוסף לכך דאג משה דיין למסור מדי פעם את השערותיו בקשר למועד המלחמה הקרובה עם שכנו הערבים. באופן מפליא תאמו תאריכים אלה עם סיום שלבים שונים בביצוע עבודת המוביל.

רק בשבועות האחרונים חזרה שאלה נוקבת את מסך הסודיות, עוררה וכוח ענייני: מה לעשות במימי הכנרת, בהם תהיה כמות גדולה של כלור?

אבל, ישאלו ובצדק, מה עניין הכנרת לכאן? איזה קשר יש לכל המפעל הגדול הזה עם הכנרת? המים היו צריכים להגיע מן הירדן ולא מן הכנרת, כי הרי זהו "מוביל-הירדן".

אך מנקודה זו לא רצה איש לפתוח ב-חיכוח, כי מנקודה זו החלו מליגראמים של הכלור לדבר בשפה של מאות מליוני לירות, והעניין עשוי היה לערער את קודש הקדשים.

★ ★ ★

מיין נגד קוטון

אם כן, איך בכל זאת הסך הירדן ל-כנירת?

לגבול זה יש הסטוריה משלה, אלא שאין אפשרות להבינה מבלי לרדת לראשיתו של מפעל הפיתוח ההסטורי הגדול. רעיון ניצול מי הירדן עלה על סדר יומה של המדינה ביום בו נולדה. לפי הצעת או"ם, חיברה בשנת 1952 חברת ה-נורסה צירלס ט. מ"ן — אשר קודם עסקה בפיתוח חבל טנסי — את התכנית הבינ-לאומית לניצול מי הירדן. לפי תכניתה של החברה היו מי הירדן והירמוק מנוצלים ל-השקאת שיטחי האדמה שמסביבם, בסוריה, ירדן וישראל.

תכנית זו חוברת לפי הזמנת המוסד

אהרון וינר מראה לבן-גוריון בגאווה את

ניקבת מוביל הירדן - מיקסס-השווא

בו נקבר הון המדינה ללא כל חשבון

מיליון. במילים אחרות: רבע מליארד לירות אשר עלה עד כה מוביל הירדן, קודש-הקודשים של תכנון הכלכלה של ישראל. היו עוד מספרים אסטרונומיים ששטח אסור זה עומד לאכל אל תוכו: 50 מיליון לירות לפי הפרסומים הרשמיים, 100 מיליון לפי חישובים אופטימיים ו-150 מיליון לירות לפי ההערכה הקרובה יותר למציאות. עד

בתחילה שררה דממה מוחלטת. אף אחד לא העז לשאול או לנגוע במיבצע שהפך קודש-הקדשים במדינה. אחר כך החלו הסיכסוכים בין אחד למשנהו. מוש-ביום רבו עם הקיבוצים; פרדסן נגד המושב; כולם יחד קמו נגד תה"ל; תה"ל נגד ה-סוכנות; רענן וויץ, יור מחלקת ההתיישבות בסוכנות, עמד וטען נגד אהרון וינר, ה-

250,000,000.00 ד"ל

האויים ויור ועדת שביתת הנשק, פירסם הודעה: "הנגי דורש ממשלת ישראל להרו-רות לקבוצת עובדיה באזור המפורז, להפסיק מיד את העבודה, כל עוד לא הושג הסכם".

27.9.53 — כותרת ראשית: ממשלת ארצה לצד סוריה בסכסוך תעלת בנות-יעקב.

5.10.53 — ארצות הברית, צרפת ואנגליה מצדיקות את סוריה בסכסוך הירדן.

8.10.53 — רמאללה: בניקה יתבע מו ה-או"ם צעד להפסקת העבודה בתעלה.

16.10.53 — לתמונה נכנס גורם נוסף: קיבייה, הכפר הירדני שנכבש ונהרס על-ידי צה"ל. בין תושבי הכפר 50 הרוגים ומאות פצועים. המטרה המדינית: העברת נקודת החיכוך מהעבודות בירדן למצב ה-

לישוב פליטי פלסטין, לכן טבעי היה כי עיקר הפוטנציאל של המים יכחן לשטח הממלכה ההאשמית, כדי לתת בסיס לפתרון בעיית הפליטים. על פי תכנית זו היתה ישראל זכאית לקבל 394 מיליון מטר מעוקב מיים בשנה.

הראשונה שהתנגדה לתכנית זו היתה יש-ראל עצמה. הסיבה הראשונה: הצריכה הישראלית למים היא 500 מיליון מטר מעוקב מיים בשנה. (הירדן בלי הירמוק מפיק 560 מיליון מטר מעוקב בשנה). הסיבה השנייה: תכנית מ"ן לא פתרה את בעיית העברת המים לנגב. לכן, לפי הוראת העלת זוד בן-גוריון, הוסרה תכנית זו מיד מהפרק ובמקומה עיבד מהנדס אמרי-קאי, גי. פ. קוטון, העובד כבר זמן מה

400 מיליון לירות יהיה המחיר אותו ישלמו ארצות הברית, המדינה עבור הכשלון הגדול ששמו: מפעל הירדן.

★ ★ ★

לב ציוני ומוח אקסטרני

בסיים לכל המבצע הענק שימש ה-חלום הפלאי, בו נראתה ארמת המדבר הצחיח הופכת לארץ זבת חלב ומיים. ה-עניין היה פשוט כאגדת ילדים. מצד אחד ארץ הנגב צרובה השמש והצמאה למי, ואילו המצד השני נהר המפכה מששת ימי בראשית, אוגר בחוכו שפע של מים בלתי מנוצלים. יש לכן לקשור את המינים של המדבר, כלומר, את הירדן לנגב. או מספיק להורים כמות מים אל הנגב וכמו במטה

מנהל הכללי של תה"ל. בעתונות היומית התפרסמו גם כמה מאמרים הנוגדים אחד את השני ומספר מסיבות עיתונאים התקיי-מו. בסופו של דבר השתקף העניין שוב. להכרתו של האורח הפשוט אפילו לא חזרה הסערה, היא נגעה לדברים כה רחוקים ומופשטים כמו בעיות מקצועיות, ה-קשורות ישירות בשטח כל כך בלתי מעניין כמו תקלאות. המדובר היה על יחידות קט-נות של מיליגראם, החלק האלפי של ה-גרב, של חומר כל-כך חסר עניין כמו כלור. למי, בעצם, איכפת מהו אחוז הכלור בליטר מיים?

כל זה לא עשה רושם. בעיקר משום שזורקי המספרים המיקרוסקופיים, לא הגיעו אף פעם למספרים אסטרונומיים. למשל, 250